

SZEKTÁSOK KÖZÖTT

Közismert dologról beszélünk, amikor a nagy egyházakban dúló szervezeti és ideológiai vitákra hívjuk fel a figyelmet. Az is köztudott, hogy ezek a viták elsősorban a katolikus egyházban éleződnek tovább. Hogy csak a legjelesebb ideológusok közül említsünk néhányat, Theillard de Chardin, Maritain, Barth stb. eszméi és nézetei mind-mind ezeknek a vitáknak teoretikus hátterei. De azok előtt sem ismeretlenek a „belső villongások és ellentétek, akik nem ismerik ezeket a vitákat és eszméket. Számítalan híradásból értesülhettek és értesülhetnek olyan jelenségekről, mint a francia munkáspapok fellépése, az egyházi szertartások módszeres reformálása, a cölibátus problémája, vagy akár a modern zene bevonulása a templomok falai közé. De ismertek azok a törekvések is, amelyek a legújabb tudományos vívmányoknak a teológiai rendszerekbe való beépítésével próbálkoznak. Gondoljunk a modern fizika problémáinak filozófiai megközelítésére, vagy az orvostudomány legújabb vívmányainak etikai-teológiai és praktikus értelmezésére, a fogamzástáplálás, az abortusz, a szervátültetések problémái körül lefolyt és még ma is folyó vitákra.

Ezzel szemben vajmi keveset tudunk azokról az életszervező funkciókról, amelyet az egyházak és a vallás a társadalomban jelenleg betölt. E funkciók feltárását nagymértékben nehezíti, hogy az egyházak és a vallás társadalmi befolyása nemcsak a társadalmi rendszerektől függően más és más, hanem azonos társadalmi rendszereken belül is lényegesen különböző. Azonnyit tudunk, hogy a hagyományos egyházak pozíciói világviszonylatban visszaszorulnak, tudatalakító erejük csökken, amit nyomon követ a vallásos tudat széthullása és az, hogy a vallásos magatartás az emberek életében mindinkább üres formalitássá válik. Bár a hagyományos egyházak továbbra is arra törekszenek, hogy az egész társadalomra közvetlen befolyást gyakoroljanak, saját kereteikbe tömörítsék a társadalmi fejlődés különböző szintjén álló osztályokat, rétegeket, ez azonban a differenciált társadalmi fejlődés következtében egyre inkább reménytelen törekvés. Mivel a történelmi egyházak nem akarnak, de nem is képesek „zárt” rendszereket létrehozni, ennek egyenes következménye lesz, hogy a vallásos tudatot és magatartást nem erősítik meg intenzív vallásos élmények, s így az emberek vallásos érzelmi világa üressé, tartalmatlanná válik.

A vallás, a hagyományos egyházak válsága, közel két évszázad óta tartó folyamat. A társadalom életének közvetlen irányításából radikálisan kiszorultak, ideológiai befolyásuk is lényegesen csökkent. A tudományos életben, s így az értelmiség köreiben is a különböző filozófiai irányzatok fokozatos térhódításával tovább szűkült a hatókörük. De az idealista filozófiák sem kedveztek a vallás egyeduralmának, jóllehet ezek vallási szükségleteket is kielégítettek, mégis jelentős rést ütöttek az egyházak egyetemes ideológiai uralmán. Ezek a jelenségek, és még mások, közösen idézték elő az egyházak, a vallások mély válságát.

A társadalom, a hagyományos egyházak és vallások válságának következménye a szektaegyházak megjelenése. Ezek a keresztény vallások korszakait megkerülve, közvetlenül az őskeresztény gyülekezetekhez nyúlnak vissza. Az ősi gyülekezetek életszervezését és hangulatát idézik fel, és zaklatott történelmi időkben sorsukat is újraélik. Ezek a „feltámadt” közösségek a társadalom sajátos képződményei. A társadalomtól hermetikusan elzárkóznak, mégis szüntelenül olyan problémákat kell megoldaniuk, amelyet a társadalom ír elő. Nem élnek a valóságban, de szüntelenül belebotlanak a valóság tárgyaiba.

Amit itt elmondottunk, kitűnő elemzésben megtalálható egy igen érdekes könyvben. Szerzője Kardos László, címe: Egyház és vallásos élet egy mai faluban. Ez a

könyv az egyházak és a vallás mai helyzetének nem egyszerű leírása, inkább annak a problémának felderítésére vállalkozik, hogy miben van ma az egyházak és a vallás társadalmi funkciója, van-e ma az egyházaknak és a vallásoknak az emberek életében szervező-, alakítóképeségük. Jól látja, hogy ez a probléma nem egyedül az egyházak ügye, hanem jelentős, évenként társadalmi érdekekkel függ össze.

Már a vizsgálat helyszínének megválasztása is több, mint szerencsés: kitűnő, alapos mérlegelés eredménye. Bakonycserején három történelmi egyház működik: az evangélikus, a katolikus és a református. E három hagyományos egyház mellett jelentős tényezők a szektaegyházak. A szekták viszonylag új képződmények. Az első, a nazarénusok gyülekezete, nem egészen százszentendős múltra tekint vissza. A szekták keletkezését és azt, hogy ezek az új társadalmi feltételek között hogyan élnek tovább, mi tartja fenn őket, csak komplex vizsgálattal lehet felderíteni. Kardos a néprajzkutatást kiegészíti helyi társadalomtörténeti kutatással, egyház- és vallástörténeti, vallásszociológiai vizsgálatokkal. A feladat differenciált megközelítése határozza meg a konkrét módszert is, mely éppúgy felöleli az információs adatfelvételt, mint a kérdőíves tudatvizsgálatot, az esettanulmányt és a dokumentációk feldolgozását. A történelmi egyházak vizsgálatánál megelégszik az általános fejlődés-vonal bemutatásával. Az evangélikus egyház múltját azonban részletesebben taglalja. Ez indokolt is, mert az evangélikus egyház kezdetől fogva uralkodó egyháza a községnek. De legalább ilyen fontos az, hogy a szekták szoros kapcsolatban állnak a protestáns egyházakkal, lévén ezek protestáns képződmények.

Kardos könyve a bakonycserejei egyházak közül a szektaegyházak adatait dolgozza fel legrészletesebben. Annál a kérdésnél, hogy melyik egyház tölt be érdemleges vallási funkciókat, a szerzőt nem tévesztette meg a hagyományos egyházak technikai és számbeli fölénye. Ő a valóságos funkciók feltárására törekedett. Vizsgálatai egész sora bizonyítja, hogy a nagy egyházak híveinek vallásossága ma már nem egyéb, mint beidegzett szokások gyakorlása, olyan istenek megtartása, akiknek időközönként hódolni illik. Ugyanakkor a szektavallások át- meg átszövik a hívők egész életét, a társadalomhoz való viszonyoktól kezdve a legintimebb emberi kapcsolatokig. A szerző dicsérendő mértéktartása elkerülte a téma „csapdait”, vagyis azt, hogy a szekták életében a szokatlant, a látványosat keresse; csakis így sikerülhetett az intenzív vallásos élet megnyilatkozásának, a vallási közösségek életvitelének reális feltárása. De a könyvnek talán legnagyobb értéke az, hogy a megvizsgált öt szekta szerveződésében és életvitelében megtalálta a közöset, a lényegeset, és olyan összefüggéseket tudott felmutatni, amelyek nemcsak a vizsgált község szektaegyházaira érvényesek, hanem bővebb körben országosan is.

Amikor a szekták felépítésének, szerkezetének közös vonásait vizsgáljuk, hajlamosak vagyunk arra, hogy megálljunk a külső összefüggéseknél. S ha csak a külső összefüggéseket nézzük, a szekta valamiféle tökéletes homogén alakulásnak tűnik. Ez a látszat onnan adódik, hogy minden szekta hermetikusan „zárt” rendszer, melyeket a külvilág hatásai nem tudnak megbolygatni. S ha ezt kisebb településeken nézzük, mint esetünkben Bakonycserején, akkor ezt a látszatot erősíti a szekták személyi összetétele is. Itt a szektatagok azonos, de legalábbis hasonló néprétegekből kerülnek ki. De ha ugyanezt a kérdést fejlett iparvidékek vagy nagyvárosok vonatkozásában vizsgáljuk, a szekták személyi összetétele lényegesen változatosabbnak mutatkozik, noha ezek a közösségek itt is féltve őrzik elkülönültségüket. Kardos helyesen mutat rá e homogenitás viszonylagosságára, és hangsúlyozza, hogy ez a szektáknak csak a külvilághoz való viszonylatában érvényes. S ezt a megállapítást akkor teszi kétségtelenné, amikor a szóban forgó szekták belső tagozódását, differenciáltságát elemzi. A szektaintegráció falvakban és városokban egyaránt hármas tagozódást mutat. Van a szektamag, amely a prédikátor köré csoportosul, és többnyire a vének tanácsát alkotja. Ők irányítják a közösség életét, döntenek a tagfelvételekben a gyülekezet meghallgatásával, levezetik a fegyelmi eljárásokat, és meghozzák a döntéseket a gyülekezet jóváhagyásával. Ők határoznak más egyházakkal való együttműködés ügyében, de intézik a közösség adminisztrációs, pénzügyi dolgait is. Ők jeleskednek legjobban a hitbuzgalomban, példaadó magatartásban.

A közösség kipróbált tagjai, akiknek egész élete, életmódja garantálja megbízhatóságukat. Őket követik a mérsékelték, akik hitbuzgalmukban és életvitelükben legközelebb állnak a szektamaghoz. Végül vannak a peremen elhelyezkedők, ők a szekta csendes tagjai. Ezek a csoportok különböznek egymástól lelkialkatuk, az életben szerzett tapasztalataik alapján, de különböznek világi és vallási kulturálságuk szerint is.

Ez a tagság különösen a városi szektaközösségeknél figyelhető meg. Ám a különbségek nemcsak a belső differenciáltságot tükrözik, hanem kifejezésre jutnak a világhoz való kapcsolódásukban is. A tudományhoz, a kultúrához való viszonyuk sem egyforma. Bármennyire is közös vonásuk a világi tudás elutasítása, a különbségek mégsem hanyagolhatók el. Ha a több megyében szerzett tapasztalatokat szembeesítjük a bakonycserei adatokkal, akkor a kisebb települések szektáinak életfel-fogásában és magatartásában lényeges különbséget nem találunk. Viszont találunk a szekták mércéjével mérve is egészen szélsőséges szemléletet és magatartást a leg- elesettebb településeken, mindenekelőtt Szabolcsban. Ezek a települések a gazdasági- társadalmi fejlődés viszonylagosan igen alacsony színvonalán állnak ma is. A lakosság kulturális szintje meglepően primitív. A gondolkozást átszövik a misztikus hiedelmek, babonák és a kuruzslásban megjelenő csodákba vetett hit. A kulturális elmaradottság stigmája az idősebb korosztálynál és a nőknél leginkább szembetűnő. Az itt működő szekták tagjai között az elmaradottság fokozottabb, mint a lakosság más részénél, mivel ők tudatosan és szervezeten helyezkednek szembe mindazzal, ami a technika, a tudomány és a kultúra világából érkezik hozzájuk. Egyetlen tudásuk a biblia részletekbe menő ismerete. Ha meggondoljuk, hogy a hazai szektamoz- galom is ilyen szociális mélypontról indult, és hogy a felszabadulást megelőző években a városokban is csak alig-alig haladta meg ezt a mély nyomorszintet, akkor értjük meg igazán Kardos megállapítását, miszerint a szekták nyertek a népi de- mokráciával. Ma az ilyen mélyponton álló szektaközösségek kivételek.

Ha viszont a gazdasági-kulturális élet magasabb színvonalán álló településeken nézzük ezeknek az egyházaknak a helyzetét, akkor szemléletben és magatartásban, a tudományhoz és kultúrához való vonzódásban igen értékes előrehaladást látha- tunk, ami természetszerűleg összefügg a lakóhely nyújtotta nagyobb lehetőségekkel és a szekták személyi összetételével. Városokban gyakran találkozunk olyan hívők- kel, akik a tudomány, a technika és a kultúra dolgaiban meglepő jártasságról tesznek tanúságot. Találkozunk közöttük iskolázatlan emberekkel, akik idegen nyel- vet is megtanultak azért, hogy a külföldi szektákkal személyes kapcsolatot tartha- sanak fent. Elsősorban a városokban figyelhető meg, hogy a hívők soraiban, ha rit- kán is, találkozunk értelmiségiekkel és diákokkal, olykor-olykor nagynevű tudó- sokkal is. De a városokban is gyanakvással tekintenek az értelmiségi „útkeresőkre”, bár hatásuk alól nem vonhatják ki magukat. De ha „megtérnek” és megvallják hitü- ket, akkor megbecsülik és kifejezetten tisztelik őket. Annak érzékeltetésére, hogy a felszabadulás óta milyen „átállás” ment végbe a szekták életében, megemlítjük az egyik szegedi szekta esetét. E szekta több fiatal „útkeresőnek” anyagi támogatást nyújtott az egyetemi iskolázatáshoz. Ha csak ezt az egy esetet állítjuk szembe a szabolcsi állapotokkal, és azt, hogy itt a hívők gyermekei igen gyakran középiskolát végeznek, akkor lehetetlen nem felismerni egy új folyamat elindulását ezeknél az egyházaknál. S hogy elsősorban orvosi képzéshez elnyeréséhez biztosítanak anyagi támogatást, azt erkölcsi felfogásuk önmagában is megmagyarázza.

A bakonycserei vizsgálódás célszerűsége abban van, hogy az ország különböző területein kimutatható változásokat és tendenciákat egyetlen településen veszi tüze- tesen szemügyre. A szektavallások közös jegyeinek feltárásában, de a további álta- lánosításban is nagy segítséget jelent ez a vizsgálat. Azáltal, hogy a könyv a szekták történetét a község történetével, helyenként a környék, illetve az ország történetével együtt tárgyalja, nemcsak a múltat és a jelent tudja nyomon követni, hanem be- pillantást enged e mozgalom jövőjébe is. A község szektamozgalma önmagában is érdekes jelenség, igazi jelentősége mégis abban van, hogy átmeneti típus az elma- radott települések és a városok szektamozgalmai között. A hívők soraiban megtalál-

hatók a közösség századeleji állapotát védelmezők éppúgy, mint a tömegkommunikációs eszközöket igénybe vevők és a könyvtárlátogatók. Ez utóbbiak különösen a fiatalok között találhatók.

A szektaegyházak demokratikus felépítésű közösségek, nem ismerik a társadalmi hierarchiát, a rangokat. Mindenkinnek egyaránt joga és kötelessége a közösség ügyének intézése. S hogy ebben ki-ki milyen részt vállal, az saját akaratán és képességén múlik. A szekta demokratikus felépítéséből következik a származási és születési előjogok elutasítása. A hívő szülők gyermekei sem lehetnek automatikusan a szekta tagjai, jóllehet a gyülekezet istentiszteletein rendszeresen részt vesznek. De nekik is ki kell állniuk a próbát, mint minden „törekvőnek”, személyes életükkel kell bizonyítaniuk, hogy alkalmasak a hívő életre. A gyülekezetek alapkövetelménye a szabad döntésen alapuló elhatározás. Új híveket nem csalogatnak, sőt ismételt figyelemztetnek a hívő élet nehézségeire, buktatóira. A viszonylagos szabad döntést szolgálja az is, hogy a gyülekezet tagjai csak felnőttek lehetnek, olyanok, akiket az egyház szertartásai szerint megkereszteltek. A keresztség csak felnőtt korban vehető fel.

A demokratikus közösség elsősorban azokra van nagy hatással, akik még sohasem szólhattak bele a társadalom ügyeinek intézésébe, sem saját sorsuk irányításába. „Mindig az erőszak, az önkény, a véletlen martaléka voltam” — vallja egy szombathívő. Az ilyen ember számára a hívőközösség egy egész világot jelent, nem is akar mást ismerni. Ezért akarja magát kivonni a világ hatása alól, és ezért nem akar a világ sorsára hatással lenni, akár az egész társadalmat érintő kérdéstről legyen szó, akár kisebb integráció ügyéről. A hívő úgy érzi magát, mint akit kiüldöztek, mint aki kimenekült a világból.

A szekták nagy hozzáértéssel szervezik belső életüket. Újból és újból felfedezik a közösséget összetartó elemi tevékenységformákat. Ilyenek többek között a közös ima, a közös éneklés, amelyek az egyházi szertartások szerves részei. Az exhibicionista imádkozások, az extatizáló rítusok az idegen fül számára ugyan hangzavarnak tűnnek, de nekik ez erőgyűjtés, a bűnök rendezésének egyik eszköze. A prédikáció a szektaegyházak beállítottságától, a prédikátor egyéniségétől függően a hívek értelmére vagy érzelmére apellál. A nazarénus prédikációk jellemzője a vallási racionalitás, az értelemre való hatás. Ezek az igehirdetések kerülnek az életképeket, az élethelyzetek ecsetelését, e helyett a vallásos élet szükségszerűségét elemzik, az erkölcsi konfliktusok vállalására biztatnak. Más szektáknál, pl. a pünkösdhívőknél, a prédikáció inkább az érzelmekre kíván hatni. Tele van életképekkel, dicséri az anyákat a gyermekneveléssel járó gondok vállalásáért, a férfiakat a megerőltető fizikai munkában való helytállásért, és buzdítja a hallgatóságot az áldozatvállalásra. A hívők „bizonyoságot” tesznek arról, hogy az Úr miként segítette ki őket kétségbeejtő helyzetekből. Ezeket a „bizonyoságtevéseket” a prédikáció a vallásos, az erkölcsös élet következményeként értékeli, az isteni kegyelem megnyilatkozását látja benne, azt, hogy az isten már e földön is gondot visel övéire.

A szekták prédikációiban feltűnő az, hogy milyen gondosan, milyen konzekvensen kerülnek a politikai elemeket. Ez napjainkban igen figyelemreméltó jelenség, ha tudjuk, hogy a szekták történetéből ellenkező tapasztalataink is vannak, elsősorban az ellenforradalmi Magyarország korszakából. A kommunisztákkal való jó kapcsolat kialakulása is az ellenforradalom tobzódásának idejére esik. Ez a szektaegyházak történetében olyan időszakot jelöl, amikor ezek a közösségek kifejezetten politikai rendszerekkel ütköztek. A politikai ütközés legélesebb szakasza a náciizmussal való szembehelyeződésük volt. Egy olyan településen, mint Bakonycsérje, ahol az ismert történelmi előzmények révén a lakosság jelentős részét meghódította a náci demagógia, a szekta távol tudta tartani magát a náciizmustól. De nemcsak távol tartotta magát a náci befolyástól, hanem szembe is szegült vele. Valamennyi szekta hirdette akkor az utolsó idő elközeledtét, aminek jeleit a náci mozgalom tevékenységében ismerték fel, Hitlert pedig az Anti-Krisztussal azonosították, ami náluk a legszörnyűbb bűnök megtestesülését és az utolsó ítélet közeledését jelentette. Ennek a meggyőződésüknek a templom falain belül és kívül egyaránt hangot adtak. A náci

szellem jegyében fogant törvényeket és utasításokat megtagadták, és semmivel sem lehetett őket azok elismerésére és végrehajtására kényszeríteni. Nem téveszthet meg bennünket az, hogy e küzdelem vallási-erkölcsi köntösben jelentkezett, ez a valóságban politikai küzdelem volt.

E tények ismeretében jobban érthetővé válik a szekták mai magatartása, életük szervezése, szertartásaik rendje és hangulata. Mai viszonylagos háborítatlanságukban ezek a sokat próbált, zaklatott életű emberek saját életüket akarják élni. Éppen ezért nyugtalanná teszi őket a legkisebb visszaélés, és azonnal védekezésbe vonulnak. Kerülik az összetűzést a társadalom intézményeivel, de életvitelükben nem hagyják magukat megzavarni. Minden zaklatásra soraik összezárásával válaszolnak, és megerősödnek abban a meggyőződésben, hogy ez a világ nem az ő világuk. És ezért kerülik az ígahirdetésben, az egész egyházi szertartásban gondosan a politikai elemeket.

Minden gyülekezetnek megvannak a kialakult módszerei az ifjúság foglalkoztatására. Ha meggondoljuk, hogy ezt az igazán nehezen kezelhető korosztályt mily sikeresen tudják irányítani, akkor megirigyelhetjük pedagógiai érzéküket. A fiatalokat bevonják a közösség ügyeinek intézésébe, segítséget nyújtanak a rászorulóknak, a betegeket, öregeket gondozzák. De a fiatalok foglalkoztatását szolgálja a közös imákban való részvétel, a közös éneklés. A közös éneklés hatását csak fokozzák az összejöveleken a jól szervezett zenekarok, változatos dallamvilágukkal. Ezek a zenekarok igen bonyolult zenei feladatok megoldására képesek.

A szektaközösségek egyik feloldhatatlan ellentmondása a házasságkötésre vonatkozó rendszabályuk. A szabályok értelmében a hívők csak egymás között köthetnek házasságot. E tilalom megszegőjét a gyülekezetből kizárják. Ebben a környékiség következetesek. Az, hogy ezek a jámbor, jóindulatú emberek ennyire szigorúan ragaszkodnak a házasságra vonatkozó szabályok megtartásához, csak azzal magyarázható, hogy a közösség zártágát minden körülmények között meg akarják óvni. Ez a probléma ma minden fonákságával előtérbe kerül. Különösen a városokban és fiatal szektatagoknál vált ki ellenállást és konfliktust, amit nem ritkán a szektából való kiválás követ. Pillanatnyilag talán ez a szekta legsúlyosabb gondja, mert a fiatalok ilyen magatartása a szekta utánpótlását veszélyezteti. De a fenti súlyos ellentmondás ellenére is a szekták élete meghitt, meleg emberi kapcsolatokra épül, megértés egymás gyengeségei iránt, védelemnyújtás az arra rászorulóknak. A magatehetetlen öregeket és betegeket gondozzák, árváikat felnevelik. Aggódás és megbocsátás, segítőkészség és szigor, ime ezek a közösségek együttélésének legfontosabb jegyei.

A szekta minden esetben a valamilyen módon elesett emberek közössége. Ez egyaránt érvényes a falusi és a városi közösségekre, holott a társadalmi rétegződést illetően lényegbevágó különbségek vannak közöttük. A különböző rétegeket természetesen más és más társadalmi behatások érik, de még ugyanazon hatások is másként érvényesülnek itt és ott. Világos, hogy direkt társadalmi hatásokkal és tényezőkkel csakis erőszakkal lehet magyarázni a szektasors vállalását. Individuálpszichológiai tényezők ismerete nélkül vajmi kevés esélyünk van a vállalt sorsok kialakulásának és fenntartásának megértéséhez. A társadalmi hatások nem szükségszerű, hanem véletlen következményekben jelentkeznek az individuum sorsában. E hatások az egyéni helyzeteken megtörnek, az egyesek mindig saját szükségességüknek megfelelően reagálnak rájuk. Konfliktusok személyes életükben, csalódás a politikában, vallásban, világnézetben: mind-mind indíték lehet a szektasors vállalásához. Érthető, hogy összefutnak az individuális és társadalmi problémák, hiszen aki távol van tartva a társadalom ügyének intézésétől, az saját sorsának sem lehet igazi irányítója.

Kardos könyvében a helytörténeti elemzés, a személyes élettörténetek feltárása is bizonyítja, hogy a szektatagok „megtérésük” előtt keresték az útját-módját annak, hogy változtassanak megalázó sorsukon. Különböző mozgalmakban vettek részt, és többségükben valamilyen protestáns egyházi közösség tagjai voltak. De a sorozatos sikertelenség és csalódás a mozgalomban, az anyaszentegyházban, arra ösztönözte

őket, hogy más közösségekben keressék a megoldást, ott, ahol védelmet találnak a megálátatásokkal szemben és vallási szükségleteiket is kielégíthetik. Így találkoztak a szektategyházakkal, ahol sajtó sebeikre írt nyertek.

Azok között az individuálpszichológiai tényezők között, melyek a szektához való tartozást motiválják, legerősebb a közösségekbe tartozás vágya. A demokratikus közösségeknek pedig mindig nagy a vonzóerejük. A kölcsönös segítőkészség, a belső egyenlőség, az ügyek közös intézése, a kollektív szertartások valóban nagy hatást gyakorolnak azokra, akik válaszütt előtt állnak. Társat, társaságot a magány helyett, védelmet a kiszolgáltatottságban, lelki és testi sérüléseikre orvosságot, a bűntudat nyomasztó súlya alól feloldást remélnék.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a szerepjátszás individuális szükségletét, amihez a szektaközösség biztosítja a keretet. Ha a társadalmi szerepjátszás vágya az önérvényesítés, az átlagból való kiválás nem oldható meg a társadalmi érvényesülés útján, akkor máshol keresi realizálódásának lehetőségét. A szerepjátszásnak, az önérvényesítésnek a szekta biztosít teret és lehetőséget, habár szűk ez a tér, és kicsi a lehetőség. Nos, a szerepjátszásra, az önérvényesítésre való törekvés szinte valamennyi szektatagra jellemző, ami náluk egyet jelent a kiválasztottsággal. Ők az elhivatottak az üdvösségre, amelynek bizonyossága az isteni kegyelemben való gyakori részesezés. Ők többek, különbek, mint mások. Megvilágosodottak. A kiválasztottság tudatának túlburjánzása a „világiak” szemében gögnek, önteltségnek tűnik, ami gyakran vezet félreértésekre, és nem ritkán vált ki haragot és gyűlölködést a szektákkal szemben.

A pszichológiai okok sorában kell megemlíteni az érzékenységet és az érzelmességet, amelyeknek szintén fontos szerepe van a „megtérés”-ben. A kollektív szertartások szuggesztív élménye könnyen talál utat az érzékeny és érzelmes emberek lelkéhez. A szekta iránti vonzalomban legalább ilyen szerepe van a képzelődésre való hajlandóságnak, a képzelet szülte transzcendens lényekhez fűződő rajongó kapcsolódásnak. S a szektáknál olyan rajongó vallási misztikum fejlődik ki az egyéneknél, ami nem külsődleges szertartásokban nyer kielégülést, hanem a közvetlen isten-ember közötti kapcsolat élményében. Ezeknek az embereknek a világképéről és a világképnek megfelelő magatartásról a gyermek lelkivilága jut eszünkbe. És minél elesettebb, a kultúra minél alacsonyabb fokán álló embereket figyelünk meg, annál inkább ez a lelkivilág tárul fel előttünk. A gyermeki hiedelmek eluralkodását látjuk a racionális szemlélet felett. A kultúra magasabb fokán álló szektahívóknél viszont a szemlélet kettőssége szembetűnő. Ők úgy tekintenek a világra, ahogy a gyermek a számára szokatlan dolgokra szokott. Pl. egy pincé a gyermek szemében veszedelmes patkányok és egyéb rémítő szörnyek tanyája. De ugyanerről a pincéről később azt mondja el, hogy abban szentet és fát tárolnak a nagyok, hogy amikor hideg lesz, és fűteni kell, legyen mit felhozni. Mint ahogy a gyermek semmiféle ellentmondást nem lát és nem érez a két állítás között, hasonlóan természetesnek veszi a szektahívó a maga által megkettőzött világot. A mindennapi életben, a munkája közben megtanulja a tárgyak reális értékelését, de ezzel párhuzamosan misztikus képzelődést épít magában a világról és a tárgyokról. Ez a jelenség megérdemelné egy pszichológiai tanulmányt annak tisztázására, hogy sajátos élethelyzetek hogyan mentik át a gyermekkori szemléleti világot a felnőttkorba, ott milyen funkciót tölt be, és miért nyújthat biztonságérzetet a felnőttek számára a gyermeki naivitás megőrzése. Kardos megfigyelése szerint ezek a pszichológiai stigmák a közösség szlovák lakosságára felelt jellemzőek. De ezek a pszichológiai vonások minden szekta elszakíthatatlan jellemzői. Már ez az egyetlen megfigyelés is lényegesen közelebb visz bennünket a szektaképződés pszichológiai mechanizmusához, érthetővé válik, hogy miért van a szektáknak olyan nagy sikerük Bakonycserjén. A képzelőerőre épített világkép, amelyben nincs sem törvény, sem véletlen, a világ minden jelensége, tárgya egyedi, amit teremt, szándékol, akar valaki. A nazaréus prédikátorral folytatott beszélgetésből kiderül, hogy a prédikátornak mély életbölcsestől áruzkodó megfigyelése és véleménye van a világról, a világ gondjairól. Ugyanakkor a legtermészetesebb módon lép át a vallási racionalizmus birodalmába, ahol

is a világ dolgainak, a világhoz való reális viszonyoknak már semmi értékelhető szerepe nincs. A lakosság között ez nem okoz feltűnést, részben azért, mert megszokták, részben azért, mert ők is hajlamosak a vallási képzelődésre. De Kardosnak igaza van akkor is, amikor arra a következtetésre jut, hogy igazságtalan és téves lenne, ha a szektákat a lelki betegek és a szédelgők mércéjével mérnénk. A szektavallás éppen olyan vallás, mint bármelyik más vallás, csak szokatlanok a szertartásai, szokatlan a szerveződésük és a magabazárkózottságuk.

A szekták morális követelményei tükrözik leginkább ellentmondással terhelt világnézetüket, a társadalomhoz való viszonyukat. Minden szekta közös követelménye a társadalom ügyétől, a „világi” élettől való elfordulás. Ugyanakkor a szekták erkölcsi kódexe és követelményrendszere a „világi” erkölcs alapvető követelményeit is tartalmazza. Így jutnak a szekták abba a képtelen helyzetbe, hogy saját erkölcsi követelményeik megvalósítása elé emelnek korlátokat. Azzal, hogy elzárkóznak a világtól, a világ gondjaitól, elzárják maguk elől az erkölcsi praxis feltételeit. Rövid távon kisebb közösségek képesek ugyan valamilyen követelményrendszer kiépítésére és megvalósítására, különösen olyan történelmi szituációkban, amikor a jó és rossz „tisztá” formában jelenik meg, pl. a fasizmus idején, vagy amikor régi erkölcsi rendek bomlanak fel, és az új még nem általánosult, ahogy az napjainkban van. De hosszú távon ez az út járhatatlan. Nem véletlen, hogy ezt az ellentmondást mindennapjaik, a gyakori bünbánatok, a visszaesőként elkövetett botlások is tükrözik. Ők ugyan e botlásokat az ember esendőségével magyarázzák. Szerintük az erkölcsös életvitel két tényező függvénye; az isteni kegyelemé és az egyéni elhatározásé. S hogy e hitük mellett töretlenül megmaradhatnak, azt életvitelük viszonylagos sikeressége biztosítja. E sikeresség alapja az, hogy egy „zár” közösség képes viszonylagos autonómiát kivívni, továbbá, hogy az egyén is rendelkezik viszonylagos autonómiával. Az viszont tény, hogy a szekták hívői többségükben olyan emberek, akik képesek erkölcsi integritásuk megtartására, ha ehhez megerősítést kapnak. És éppen ebben a megerősítésben van e közösségek morális küldetése. Az erkölcsi integráció megtartása a szekta-életkövetelmény megkerülhetetlen parancsa. A szekta életkövetelményeket állít fel, amelyben az egyén integrációját ténylegesen kipróbálják. Tisztaság és egymás megsegítése, italtól, dohánytól, gormbaságtól, haragtól, bosszútól, erőszaktól való tartózkodás, a szexuális tisztaság, házastársi hűség, a család szeretet, a gyermekáldás fogadása, íme ezek a szekta legfontosabb életkövetelményei. A tagok ehhez valóban tartják is magukat. Talán ezek az életkövetelmények a legfontosabb tényezők abban, hogy elsősorban a nők vonzódnak a szektához. A részeges, durva férjtől bántalmazott feleség, a munkahelyi önkénynek kitett anya menedéket és védelmet talál ezeknél a közösségeknél.

A szekta erkölcsi követelményei közé tartozik a konfliktusokkal, a lelkiismeret-furdalással való bátor szembenézés. A tévedésből vagy gyengeségből elkövetett és erkölcsi elveikkel össze nem egyeztethető elhatározásokért és tettekért mindenkor vállalják a felelősséget. Nem tévesztik össze a lelkiismeret-furdalást a neurozissal, ami napjainkban annyira jellemzővé vált, hogy reális veszélyt jelent társadalmunkra. De nem tartanak igényt a neurotikusoknak kijáró sajnálkozásra sem. Ők nem ismerik az agyafurtságokat, amelyekkel az emberek olyan könnyen hallgattatják el lelkiismeretüket. Hosszan és mélyen élnek át konfliktusaikat, s itt a végletekig is elmennek, a túlzó önvádaskodásig, az önmarcangoló bünbánatig. De hibáikat, bűneiket nemcsak megbánják, hanem a helyrehozást elsősorban kötelességüknek tekintik. Már a szektatagság elnyeréséhez sem elegendő pusztán a bűnök megbánása, a bűnököt jóvá kell tenni még a tagság elnyerése előtt. Az okozott kárt meg kell téríteni, a sérelmeket rendezni azokkal, akikkel szemben elkövétték. Ha a bűn és a vétség olyan, amit a hatóságok üldöznek, akkor fel kell adni magukat a hatóságoknál, és vállalni kell a büntetést. Ugyanakkor gyakran tapasztaljuk azt, hogy morális konfliktusaik elvont tartalmakban jelentkeznek, és ezek rendezésére hihetetlen energiát fordítanak. Az elvont morál konfliktusai pedig magától értetődően keletkeznek olyan közösségeknél, amelyek erkölcsük alapjait nem a társadalommal való kölcsönhatásban teremtik meg, hanem ellenkezőleg, a társadalom kívülség-

ben, a „világi élet”-től való minél tökéletesebb elzárkózottságban. Így valami üresjárat jön létre, mert a társadalmi létükből kinövő konfliktusaikat csak személyes életük konfliktusaiként élik át. Ezek a konfliktusok állandóan újratermelődnek, mivel megoldásuk társadalmi alapjától vannak megfosztva. Arra a kérdésre, hogy a világiak és az ateisták lehetnek-e erkölcsösek, igennel felelnek. A börtönökben megismert kommunisták erkölcséről olyan elismeréssel beszélnek, hogy azok már közel állnak az isteni erkölshöz. A bűnök sorában az egyes szekták vallási alaptörvényét sértő bűnök mellett a legsúlyosabb bűnnek a képmutatást, a vallási-erkölcsi meggyőződés sunyi eltitkolását tartják. Hivatkoznak ilyenkor Jézusra, aki megbocsátott a parázna nőnek, de még a vámszedőnek is, a képmutatóhoz viszont sohasem volt jó szava. Nem kis elismeréssel hallja az ember ezeket a hitvallásokat akkor, amikor a mi szürke „ateistáink” a nyílt állásfoglalást gúnyosan pszichopáthiának nevezik.

A szekták zárkózottsága mély ellentmondást hordoz magában. Szektáns mivoltukból következően kivonják magukat minden olyan tevékenységből, amely más integrációk sorsára hatással lehetne, ugyanakkor nem szakíthatnak meg minden kapcsolatot a világgal, mert ehhez ki kellene futniuk a világból. Olyan világban kell küldetésüket teljesíteni, amelyekben hitük szerint számukra nincs hely. Végső soron ugyanazokat a magatartásformákat és módokat konzerválják, amelyeket még keletkezésük idején kialakítottak. Zárkózottságukat ugyanúgy őrzik a népi demokráciában, mint a fasizmus idején. Az az alapvető tévedésük, mely szerint a társadalom, az emberiség, a világ lényegében mindig ugyanaz marad, a társadalmi rendszerek változása nem teremtett új tényeket, csupán a gonosznak újabb celszövéseit, szűkségszerűen változtatja át az elzárkózást eltokosodássá, s így az a magatartás, amely hosszú időn át létüket óvta, óhatatlanul pusztulásukat fogja előidézni. A szekták sajátosan szelektált közösségek, és ebből következik, hogy létfeltételeik is sajátosan meghatározottak. Jövőjük nincs, de a jelen még újratermeli létezésük feltételeit. Annak ellenére, hogy még további, átmeneti megerősödés előtt állnak, e virágzásban már megjelennek a bomlás első tünetei is. A fiatal hívők vonzódása a tömegkommunikációs eszközökhöz, televízióhoz, rádióhoz, a házasságkötésre vonatkozó tilalmak egyre gyakoribb megszegése — ami a tagság létszámának csökkenését is magával vonja —, az egyházak elöregedése, mind-mind a bomlás tünetei, ha ma még csak nehezen kitapintható tünetei is. S ha a szekták tovább szigorítják elzárkózásukat, azzal nemcsak utánpótlásukat semmisítik meg, hanem létfeltételüknek azt a minimumát is, amellyel ma még rendelkeznek.

A másik igen fontos ellentmondás: a szektatudat maga. A szektatudat védekező tudat, ereje is ebben volt a letűnt társadalmi rendek idején. A védekezésre pedig mindig volt okuk. De ezzel az erővel egyre kevésbé gazdálkodhatnak. Fokozatosan csökken azoknak a tényezőknél a száma, amely a szektákat védekezésre készíti. S hogy ez milyen ütemben haladhat, azt az általános társadalmi alakulás határozza meg.

A szektasors alakulása azonban leginkább városokban követhető nyomon. Ha a szegedi szektákon vizsgáljuk ezt a sorsalakulást, akkor két szembevetendő jelenséget tapasztalunk. Egyrészt azt tapasztaljuk, hogy a szekták elzáródása a városokban meghaladja az általuk kívánt mértéket. A városokban alig tudnak róluk, létezésük és működésük nem beszéd tárgy. A familiáris utánpótlás is erősen megcsappant, mivel a város, a városi erkölcs már korán belopakodik a hívő szülők gyermekeinek tudatába, és életük alakulására elsősorban „a világi” élet normái vannak hatással. A városi lakosság jobban tolerálja a szektás életszemléletet, mint a falusi, kevésbé bántó és ironikus velük szemben. Így a szekták viszonylagos háborítatlanságot élveznek. De ez a háborítatlanság megfosztja őket egyik lényegesebb funkciójuktól: a védekezés lehetőségétől. Ennek következtében a szekták csökkent mértékben érzik és tapasztalják égi küldetésüket. Ugyanakkor a városi élet a legkülönbözőbb utakon lopakodik be a szekták és a hívők életébe. A technika áldásának akarva-akaratlanul részeseivé válnak. A tömegkommunikáció eszközei bevonulnak a hívő családok falai közé. De maga a város, a városi millió nap mint nap végzi „bomlasztó” hatását, még akkor is, ha ez pillanatnyilag nem érzékelhető.

Társadalmunknak is megvannak a kötelességei és feladatai a szektákkal szemben. Ezek a kötelességek és feladatok egybeesnek elveinkkel és célkitűzéseinkkel. Már működnek azok az erők, amelyek a vallásszükségletek felszámolására hatnak. Az iparosodás és városiasodás, a városi erkölcs és kultúra önmagukban is jelentős eredményt hoztak. De ez még nem elegendő. Az iparosodás és városiasodás önmagában még táptalaja is lehet a vallás- és szektaképződésnek. A falvakból beözönlő, az iparban elhelyezkedő dolgozók adaptációs nehézségei, hiányos szociális ellátottsága taszíthatja a városok új lakosságát a szektákhoz. Azonban annál sokkal meghatározóbb — és ellenkező hatású — szerepet játszik a munkahelyklíma, és pedig két szempontból. Az egyik az üzemek modernizálása, különösen az életveszélyes és túlerőltető munkák megszüntetése, továbbá a munkaközi kapcsolatok demokratizálása. Jó például szolgál ehhez a bányavidékek szektamozgalma. Korábban a bányamunka úgyszólván semmi életbiztonságot nem tudott nyújtani a bányászoknak. A bányász naponta azzal a tudattal szállt le az aknába, hogy élete „Isten kezében” van. Az állandó életveszélynek igen nagy szerepe volt a bányavidékek szektamozgalmában. Ezt erősítette a bányászok társadalmi kiszolgáltatottsága is. A felszabadulás után a bányászok életében radikális változások álltak be. A munkahelyek gépésítése erőteljesen visszaszorította a bányamunka életveszélyeit, emberfeletti megterheléseit. A munkaközi kapcsolatok humanizálódása visszaadta a munkások emberi méltóságát és önértékét. Ez a folyamat meglassította a szekták terjedését, ám megváltoztatta a szekták karakterét is. Az anyagi jólét megjavulása, a technikával való találkozás, a haláltól való mindennapos félelem feloldódása már nem sodorja az embereket a szektákhoz. De a régi hívők pszichéjében és karakterében is lényegbevágó változások álltak be. Önértékük és büszkeségük fokozódott, ami felismert emberi méltóságuk és szektás mivoltuk közé feszít ellentmondásokat. Így is oldódik, lazul a szekta.

De ezek a tényezők még nem elégségesek ahhoz, hogy a szektákat kimozdítsa eredendő tespedtségükből. Ehhez szükséges a kultúra további szélesítése és elmélyítése, az új viszonyokhoz való adaptáció megkönnyítése, az elesettek társadalmi gondozásának jobb megoldása. De javítani kell a tömegkommunikációs eszközök további elterjedését, programjainak minőségét, hogy ne csak a vallástól való eltávolodást, hanem ezzel együtt az új világnézet, kultúra és erkölcs elterjedését is szolgálják. Mindezekhez a társadalmi kapcsolatok mindenirányú további demokratizálódása, olyan új és valóban szocialista közösségek létrehozása szükséges, amik által nemcsak újszerűen szerveződik a közösségek élete, de új életkövetelmények is érvényesülnek, amelyek — szemben a szektaközösségekkel — tág teret biztosítanak az önérvényesítés, a közösségi tevékenység számára.

Jelenleg még távol állunk attól, hogy mindazokat a társadalmi és egyéni tényezőket megszüntessük, amelyek a szektákat életben tartják. Ezért értelmetlen lenne arra törekedni, hogy a szektákat felszámoljuk. Ma a szektákban olyan emberek vannak, akiknek gondjait még nem tudja társadalmunk megoldani. Még mindig vannak sok gonddal élő családok, elhagyatott öregek és betegek, felelőtlenségnek és önkényeskedésnek kiszolgáltatott nők és gyermekek. Ezek egy része menedéket talál a szektáknál, kiegyensúlyozott és megbékélt életet élnek. A szektákban sokan vannak olyanok, idősek és fiatalok, akik a társadalom számára már-már elveszettek tűntek. Prostitúáltak és közveszélyes részegeskedők, közönséges bűnözők. Ezek az emberek tökéletesen szakítottak múltjukkal, s ma a társadalom szorgalmas munkásai. Olyanok, akik mentesek a gátlástalan harácsolástól, akik minden fillérüket becsületes munkával keresik. Vajon mennyivel jelentenek ezek az emberek több veszélyt társadalmi céljaink megvalósításában, mint a vallással szakító, de elvtelen és csak a saját érdekeiket hajszoló elemek? Felelőtlenség lenne ezeket a sokat próbált és a maguk módján révbe jutott közösségeket felületkesedő erőszakkal megbolygatni. Ha a törekvéseik és tevékenységük nem is felel meg az élet realitásának, ha hathatósan nem is folynak be a társadalom életébe, de becsületes munkájuk és jó szándéku által mégis hasznos tagjai társadalmunknak. Hozzájuk való viszonyunk és magatar-

tásunk nem lehet más, mint a megértés és a türelem, gúnynak, erőszaknak, pökhendi lekezelésnek itt nem lehet helye.

Kardos kutatása bizonyítja, hogy ahol az állami és társadalmi szervek megértéssel közelednek ezekhez a közösségekhez, ott a zárkózottság is oldódik. Persze látványos és gyors változásokra itt nem számíthatunk. De az a tény, hogy Bakonycserjén a hívők ma már hajlandóak a világiakkal közös munkabrigádokban dolgozni, a munkabrigád-megbeszéléseken részt venni, ékes bizonyosság a Kardos által is ajánlott türelmes, megértő módszer mellett. A szekta nem a mi társadalmunk produktuma, hanem az előző társadalmaktól kapott örökség. Be kell látnunk azt is, hogy napjaink nagy társadalmi átalakulása közben nemcsak a régi sebeket hordozzák az emberek, hanem újonnan sérültekkel is számolhatunk. Ismerjük a szektavallás hátterét, elfogultságát és vakbuzgó rajongását, társadalom- és kultúraellenességét, begombolkozását és primitívségét. S hogy mi mégsem ezekről a dolgokról beszélünk? Látnunk kell, hogy ezek a közösségek nem a társadalom ellenségei, hanem a korábbi társadalmak áldozatai. Továbbá: a mi társadalmunkban meg kell tűrni minden tisztességes szándékot és törekvést, minden olyan integrációt, melynek erőnye és haszna több, mint a mérge. S mivel e közösségek meggyőzése, átnevelése kevés reményű vállalkozás lenne, olyan életet kell inkább teremteni, amelyben a hívősors vállalásához vezető tragédiák ne alakulhassanak ki.

TÓTH SÁNDOR: ÖNARCKÉP